

KERSTIN EKMAN

Försoningen

Varje människa
måste hitta en punkt där hon är hos
sig själv.

Varje människa
som inte vill skäras sönder av världen
måste hitta punkten
där hon inte kan angripas,
grytet under bröstbenet
eller en bit öken
inuti det egna hjärtat.

Damen på skjutbanan
hade inte minsta fäste,
kunde inte söka ly i hjärtat,
bröstat, själen.
Sprang hukande
och snubblande hoppades
hoppades inte hoppades
att punkten skulle sättas utifrån
en kyss på pannan
omantlad.

Damen på sjukhuset (trettioett år
och tre månader gammal)
hittade till slut ett ställe
utanför sin kropp:
Förrådet.

Detta långsmala rum var avdelningens
linneförråd. Längst fram ett fönster,
sett från dörren blint av vinterljus,
därifrån ingen gata syntes, inga män-
niskor strävande som krabbor snett
mot blåsten. På sidorna hyllklädda
väggar, omålat mörknat trä, granvirke
säkert. Golvet: grå linoleum bonad
tills den mottog och återkastade matt
ljus från den andra himlen utanför.

Vid fönstret ett mycket smalt bord, en
syskiva utfälld från väggen, material
plywood, gammal, utan många repor
eller märken för härinne hade alltid
rätt varsamhet. Här var hopsamlade
de stunder inte många varje månad
men genom år då ett biträde blivit
utan sysslor och sänts av avdelnings-
sköterskan att laga linne. Vid skivan
en trästol, raka ben, hög rygg, målad
vit, gammal färg, många lager skymta-
de som huden på en sprucken häl.
Hyllorna fyllda, travar av lakan, hand-
dukar, överkast, draglakan, lukten tät
och ren. Härinne låg i dunklet tid, tid
som tagits undan smärtan, jäktet,
ledan. En människas tid hos sig själv
uppmätt bara av nålens vandring
genom tyg.

Lukten ledde henne dit. De lät hen-
ne vara, förbryllade först och benägna
att ingripa. Det fanns ju dagrum för
gemenskap och ensamhet fanns, till-
mätt, i hennes eget rum. De var nor-
malt beskäftiga men något mindre
härsklystna än yttervärldens männis-
kor. Det var som om den dävna milda
lukten av sjukdomar i själen tagit skär-
pan ur dem genom åren. De lät henne
vara, skrev journal om detta sysslolösa
gråa sittande timme ut och timme in i
linneförrådet. Trots allt var det min-
dre uppfordrande än människoknu-
ten bakom fåtöljen.

Tänkte trött och vänligt:
hon har det bättre där.
Hon sitter upprätt.

Försoningen

Texten står i *Knivkastarens kvinna* som har en självbiografisk bakgrund. Jag har verkligen suttit timme efter timme i lakansförrådet på en psykiatrisk sjukhusavdelning. Bara suttit.

Lukten ledde henne dit, står det i dikten.

Det var lukten av rent bomullstyg. Jag tror till och med det fanns gammalt bykt och hårdmanglat linne i hyllorna. Jag tänkte inte alls på vad det innebar. Jag ville bara komma bort från kvalmet på avdelningen. Det luktade ur diskmaskinen och från de sura wettexdukarna och det luktade av olyckliga människors kroppar. Stank letade sig in från trapphuset där rökning fick försiggå och där en stor kaffeburk tjänade som askkopp. Den tömdes sällan.

Men egentligen återvänder kvinnan i dikten till en doft och till ett rum som varit kvinnors stolthet. Som faktiskt ännu var det när kvinnan i dikten smög sig in där för trettio år sedan.

Då hade vi just börjat få moderna tvättmaskiner. Ännu hade vi kanske inte börjat använda frotté i stället för det handdukslinne som ansågs så svalt och skönt mot ansiktet. Fortfarande manglade vi. Jag veckade örongottsbanden med en bordskniv när jag hade tid. Bara för glädjen att se dem krusa sig i travarna i mitt fina linneskåp, min kvinnoåra.

Men allt detta ville jag nu bort ifrån. Jag slutade verkligen mangla när jag kom ut från sjukhuset och började famla omkring i mitt vardagsliv igen. Jag valde bort den tidsödande kvinnoåran.

Om jag alltså satt därinne i förrådet, i mitt biografiska *nu*, bara därför att det luktade rent så tycks kvinnan i dikten sitta där av många skäl som är djupt invävda i texten och ger den en spegelstruktur som gammal damast. Du kan se mönster där. Men de vävdes in tjugo år efter sjukhusvistelsen.

Eller fanns de redan i den biografiska händelsen? Fanns de som mönster och riktning i den här svåra livssituationen fast jag inte tycktes ha en aning om dem? Valde jag linneförrådet därför att därinne fanns en annan tid. En tid som tagits undan jäktet, smärtan och ledan. En människas tid hos sig själv.

Vad är det för tid?

Samlad tid

Det är uppenbart att det inte är klocktid. Inte reglerad arbetstid. Det står att de stunder då ett biträde på avdelningen blivit utan sysslor och sänts dit att laga linne har samlats ihop härinne. Det är tid som blivit över. Och den uppmäts bara genom nålens vandring genom tyg.

Förr hade kvinnor alltid ett handarbete att ta till. Det kom fram när det blev stilla omkring oss. Det kunde också komma fram när det var hetsigt inombord eller i huset. Jag minns hur mamma stickade sig igenom de förfärliga radionyhetererna under kriget. Det fanns lugn hoprullat i stickkorgen. Man tänkte så bra när man sydde en rullfäll. Man kunde också få befrielse från pinande tankar. Den som flyttar pinnarna på en knypeldyna till ett invecklat spetsmönster måste tänka på vad hon har för händer, ingenting annat.

Men det kunde också vara en social korrektion att sätta en flicka till virkning eller fällning. Vi minns den tröstlösa grå halsremsan som *Fredrika Bremer* var tvungen att syssla med i stället för de studier hon längtade till. Min mamma satt och läste romaner när hon växte upp. Mormor sa åt henne att ta upp handarbetet.

– En flicka ska inte sitta med sysslolösa händer.

Vi måste förkasta något för att bryta oss loss och komma ut ur vårt fängelse – om det nu är ur den privata neurosen eller den samhällscell som vi förvisats till. Men i det som vi förkastar finns också någonting annat, ett värde som kanske sent omsider kommer tillbaka till oss när vi inte längre behöver försvara vår frihet så hårt. De här raderna skrev *Selma Lagerlöf* när hon var mycket gammal:

Mina händer börja på att bli rynkiga. Då jag lägger dem mot kinden känns de inte längre så mjuka som förr i världen. Var gång jag ser på dem tycker jag mig höra dem säga, att de börja bli trötta. Vi ha redan skrivit alltför många ord åt dig, säga de. Vi börja bli styva och stela.

Mina händer ha blivit gamla. De börja längta efter stickstrumpan.

Hon hade kämpat hårt, till och med mot sin älskade far, för rätten att få lägga ner handar-

Annika Ekström, Utsatt. Collage i textil och papper.

betet och giftaspikten och kvinnosamvaron i Mårbackas kökskammare. Hon kom verkligen till Stockholm och till Högre Lärarinneseminarier. Hon kom längre än så.

Men när hon blev gammal och mycket sliten kom längtan efter strumpstickningen tillbaka. Den rofyllda sysslan. Den självklara. I all sin världsberömdhet tittade hon på sina händer och såg att de var en gammal trött kvinnas, ingenting annat.

Och få har som hon skildrat den gamla kvinnovärld där inga klockor tickar och där tiden mäts i återkomster. I *Liljekronas hem* hörs ett durande som från en kvarn och därinne i morgonmörkret ser Lilljanta en syn som ger henne yrsel.

Hela köket var fullt av spinnrockar och spinnerkor; det ena spinnrockshjulet bakom det andra, det ena spinnande kvinnfolket bakom det andra. Hon kunde inte se något slut på dem...

Det var rätt mörkt i köket, så att det var inte heller så lätt att finna sig tillrätta där. Det låg några kådiga knölar av en gammal enrot och brann på ett galler, som var uppsatt på en hög järnstång i spisen, och det var allt. Men utom det, att de hade dåligt lyse, så var det också svårt att se något, därför att spinnrockarna och spinnerskorna var svepta i en sky av damm, som rördes upp under arbetet.

Kvinnorbetet utan slut

Att se in i köket på Lövdala där spinnrockarna surrar är att se in i tidsrummet och se hur det löses upp i kanterna och fördunklas och förtonar i tidlösheten. Kvinnors liv surrar därinne. Hjulen går runt. Detta är omsorgernas värld med dess upprepning.

Därinne görs kvinnoarbetet som aldrig blir färdigt. Matlagningen, städningen, tvätten. Det är en värld där man tar hand om barn och om sjuka, där man sitter hos de döende och där man hjälper föderskan. Tidmätningen i denna värld har ingenting med moderniteten att göra. Inte med teknologi och järnvägsräls som pekar ut lineär tid – alltid framåt, aldrig något bakåt.

Detta är cyklisk tid, den allra vardagligaste med sina upprepningar av städning på fredag och fönstertvätt till våren. Men den hör också samman med kroppens liv, med sexualiteten

och barnafödandet. I sagorna och i berättelserna om gudar och hjältar finns inte heller den lineära tiden. Där råder den cykliska. Det vardagligaste tycks i denna tidsvärld av återkomster sammanspunnet med den mest storartade – med mytens värld.

Moderniteten har förkastat denna tidsvärld. Men dess vardagliga sysslor kommer vi aldrig undan. Vi måste vårda de hjälplösa och hålla undan lorten. I modernitetens värld är inga sysslor så illa betalda som dessa.

Förr var de naturligtvis inte betalda alls. Men där fanns ändå ett övervärde, om inte fattigdomen och slitenheten var för stor. Det var kvinnoäran.

I dag, när jag skriver detta, hör jag på nyheterna att den första kvinnan har bestigit Mount Everest. Det är kanske bra.

Jag minns då att de första kläder jag köpte efter min sjukhusvistelse och mina sittningar i linneförrådet var två kostymer. En i olivgrön manchester och en i off white ylle. Jag var mycket glad i dem.

Det var så mycket som skulle erövras. Jag tänkte inte sloka längre, inte överlämna skönlitteraturen åt herrarna medan jag satt i en liten sidoavdelning och skrev deckare, en gammal kär fruntimmersgenre.

Ändå tycks jag så småningom ha förstått värdet av det där kvinnorummet som jag flydde till på sjukhuset. Kanske var många innebörder i den där tillflykten dolda för mig då. Men lukten förde mig rätt, som den så ofta gör. Lukten tycks förbunden med ursprungliga och avgörande förgreningsställen i våra känsloliv. Därnere där vi snusade och luktade oss fram mot modersbröst och värme ligger skiljevägen som vi kanske måste vända tillbaka till.

Där stötte vi en gång ifrån oss moderskroppen och hennes tidsvärld av stillhet och återkomster för att ta oss in i faderns värld av språk och riktning.

Ingenstans har det djupa såret i detta avskiljande för mig skildrats så lekfullt vist som i *Gösta Berlings saga*. Jag måste åter ta Selma Lagerlöf till hjälp för att visa hur världen ränner mot kaos när manligt och kvinnligt är oförsonat. Majorskan på Ekeby har tagit sig in i den manliga världen. Hon sitter på kolyssen med

pipa i mun. Hon styr myndigt men hennes moderlighet är urholkad av det djupa såret. Runt omkring henne går nu världen överstyr därför att den falska manligheten tar över när den urholkade kvinnligheten blir maktlös.

Försoningen sker i ett dunkelt rum. Dit kommer majorskan på sin botvandring. Det är ingen modersfamn hon sluts i. Den tiden är förbi. Det är sysslor som ska utföras. De är ansvarsfulla, uråldriga och vardagliga.

Försoningsrummet liknar i ett avseende linneförrådet som jag letade mig fram till för även hit kan man komma om man låter lukten leda sig, den mättade och söta lukten av mjölk. Majorskan har kommit hem. Nu är hon åter Margareta Celsing och hon berättar...

I mars månad kom jag vandrande upp till bruket i Älvdalsskogarna, Gösta. Föga bättre än en tiggarkäring såg jag ut. Man sa mig, när jag var framme, att min mor var i mjölkammaren. Dit gick jag då in och stod länge tyst nere vid dörren. Runtom rummet gick långa hyllor, och på dem stod blanka kopparbunkar, fyllda med mjölk. Och min mor, som var över nittio år, tog ner bunke efter bunke och skummade av grädden. Hon var rask nog, den gamla, men väl märkte jag hur det kostade på hen-

ne att räta upp ryggen för att nå bunkarna. Jag visste inte om hon hade sett mig, men om en stund talade hon till mig med besynnerlig, gäll röst.

Så har det gått dig, som jag har velat det! sa hon. Jag ville tala och be henne förlåta mig, men det lönade inte mödan. Hon hörde inte ett ord av det, som jag sa. Hon var stendöv. Men om en stund talade hon igen: Du kan komma och hjälpa mig, sa hon.

Försoningen innebär att ta på sig ansvaret. Från linneförrådet och köket och mjölkammaren går många vägar ut också i ett modernt samhälle.

De går till vården av människor för att den ska få ta tid.

Den går ut i städerna för att skönhet, tystnad och god lukt fortfarande ska få vara värden i ett stadslandskap av buller och kemisk stank.

Den går till maten för att den ska bli hantegrad med renlighet och omsorg i stället för att bestrålad och besprutad svettas under plast.

Till den försonade kommer moderns ord därinne i mjölkammarens dunkel:

Nu kan du åta dig det här arbetet, sa hon. Och därmed visste jag att hon hade förlåtit mig.